

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد بندر لنگه

پایان نامه برای دریافت درجه‌ی کارشناسی ارشد «M.A.»

رشته‌ی تحصیلی: حقوق جزا و جرم‌شناسی

عنوان:

مطالعه فقهی حقوقی تروریسم با تکیه بر نظام حقوقی ایران

استاد راهنما:

دکتر سیروس ضرغامی

نگارش:

تینا رشیدی

زمستان ۱۳۹۷

تاییدیه هیات داوران جلسه دفاع

از این پایان نامه در تاریخ ... با حضور اساتید راهنما، مشاور، داور در دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرلنگه با موفقیت دفاع به عمل آمد و مورد تایید قرار گرفت.
نام و نام خانوادگی دانشجو: تینا رشیدی
رشته: حقوق جزا و جرم‌شناسی
عنوان پایان نامه:
مطالعه فقهی حقوقی تروریسم با تکیه بر نظام حقوقی ایران
تاریخ دفاع: .....

هیئت داوران:

ردیف	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱-			
۲-			
۳-			

تاریخ : .....

شماره : .....

پیوست : .....

دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرلنگه
تعهد نامه اصالت رساله یا پایان نامه

اینجانب **تینا رشیدی** دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد نا پیوسته / دکترای حرفه ای / دکترای تخصصی در رشته ..... که در تاریخ ..... از پایان نامه / رساله خود تحت عنوان "مطالعه فقهی حقوقی تروریسم با تکیه بر نظام حقوقی ایران" با کسب نمره ..... و درجه ..... دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

- ۱) این پایان نامه / رساله حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.
- ۲) این پایان نامه / رساله قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴) چنانچه در هر مقطعی زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی : تینا رشیدی

تاریخ و امضاء :

معاونت پژوهش و فناوری
به نام خدا
منشور اخلاق و پژوهش

با یاری از خداوند سبحان و اعتقاد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظر به اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، ما دانشجویان و اعضاء هیات علمی واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهش مدنظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهیدگان (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه همکاران پژوهش.
- ۴- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
- ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب نقد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به همکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۹- اصل برائت: التزام به برائت جویی از هرگونه رفتار غیرحرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آلاینند.

سپاسگزاری:

صدها فرشته بوسه بر آن دست می زند

کز _____ار خلق یک گره بسته وا کند

سپاس مخصوص خداوند مهربان که به انسان توانایی و دانایی بخشید تا به بندگانش شفقت ورزد، مهربانی کند و در حل مشکلاتشان یاری شان نماید. از راحت خویش بگذرد و آسایش هم نوعان را مقدم دارد، با او معامله کند و در این خلوص انباز نگیرد و خوش باشد که پروردگار سمیع و بصیر است.

سپاس ایزد منان که به من این فرصت را داد تا به این مرحله از علم رسیده و از هیچ محبتی دریغ نکرد و در تمام مراحل زندگیم مرا قوت قلب بود.

از استاد گرانقدرم جناب آقای دکتر سیروس ضرغامی که زحمت راهنمایی این پایان نامه را بر عهده داشتند، و در طول نگارش پایان نامه با دقت و صبر زیاد مرا یاری نمودند، کمال سپاس و قدردانی را دارم.

از استاد محترم..... که قبول زحمت کردند و داوری پایان نامه اینجانب را بر عهده گرفتند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

و در خاتمه از دوستان ارجمندم و تمام کسانی که مرا در انجام این تحقیق یاری نمودند، قدردانی و تشکر می نمایم.

تقدیم به:

تقدیم به مهربان فرشتگانی که:

لحظات ناب باور بودن، لذت و غرور دانستن، جسارت خواستن، عظمت رسیدن و تمام

تجربه‌های یکتا و زیبای زندگی‌م، مدیون حضور سبز آنهاست

تقدیم به خانواده عزیزم.

با آرزوی سلامتی و شفای کامل از درگاه خداوند بخشنده برای همه بیماران، این مجموعه را

تقدیم می‌کنم به همه بیماران در انتظار شفا، بخصوص برادر عزیزم حامد جان.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده.....
۲	مقدمه.....
۴	فصل اول: کلیات تحقیق.....
۵	۱-۱ بیان مسئله.....
۷	۲-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق.....
۸	۳-۱ اهداف تحقیق.....
۸	۱-۳-۱ هدف کلی.....
۸	۲-۳-۱ هدف جزئی.....
۸	۴-۱ سوالات تحقیق.....
۸	۱-۴-۱ پرسش اصلی.....
۸	۲-۴-۱ پرسش فرعی.....
۹	۵-۱ فرضیه های تحقیق.....
۹	۱-۵-۱ فرضیه ی اصلی.....
۹	۲-۵-۱ فرضیه ی فرعی.....
۹	۶-۱ پیشینه ی تحقیق.....
۱۳	۷-۱ روش شناسی تحقیق.....
۱۳	۱-۷-۱ روش تحقیق.....
۱۳	۲-۷-۱ روش گردآوری اطلاعات.....
۱۳	۳-۷-۱ ابزار گردآوری اطلاعات.....

۱۳	۴-۷-۱ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۱۳	۸-۱ ساماندهی تحقیق
۱۵	فصل دوم: مفاهیم و مبانی نظری تحقیق
۱۶	۱-۲ مفاهیم
۱۶	۱-۱-۲ تروریسم
۱۸	۲-۱-۲ محاربه
۱۹	۳-۱-۲ امنیت
۲۱	۲-۲ تاریخچه‌ی تروریسم
۲۴	۳-۲ ویژگی های تروریسم
۲۵	۴-۲ دلایل و انگیزه‌های تروریسم
۲۵	۱-۴-۲ انگیزه‌های شخصی
۲۵	۲-۱-۴-۲ انگیزه‌های روانی
۲۶	۳-۱-۴-۲ انگیزه‌های سیاسی
۲۶	۴-۱-۴-۲ انگیزه‌های رسانه‌ای
۲۷	۲-۴-۲ انگیزه‌های اجتماعی
۲۸	۱-۲-۴-۲ انگیزه‌های ناشی از اقتصاد
۲۸	۲-۲-۴-۲ انگیزه‌های ناشی از روند اجتماعی
۲۹	۳-۲-۴-۲ انگیزه‌های برخاسته از مسائل تاریخی
۲۹	۴-۲-۴-۲ انگیزه‌های قومیتی
۳۰	۵-۲-۴-۲ انگیزه‌های ایدئولوژیک
۳۰	۵-۲ جهانی بودن پدیده‌ی تروریسم
۳۳	۶-۲ مبانی نظری تروریسم

۳۳	۱-۶-۲ رویکرد جرم انگاری بودن تروریسم
۳۵	۱-۱-۶-۲ رویکرد نقض حق حیات
۳۷	۲-۱-۶-۲ رویکرد نقض کرامت انسانی
۳۸	۳-۱-۶-۲ رویکرد نقض حق برخورداری از صلح و امنیت
۴۰	فصل سوم: حقوق بشر در پرتو ابعاد و انواع تروریسم
۴۱	۱-۳ مفهوم بین‌المللی تروریسم و چالش‌های مرتبط با آن
۴۳	۲-۳ تروریسم از نگاه حقوق بشردوستانه
۴۷	۳-۳ فعالیت جامعه‌ی بین‌الملل و سازمان ملل در مبارزه با تروریسم
۴۸	۴-۳ انواع تروریسم و نقض حقوق بشر ناشی از آن‌ها
۴۹	۱-۴-۳ تروریسم متعارف و انواع آن
۴۹	۱-۱-۴-۳ تروریسم دولتی
۵۲	۲-۱-۴-۳ تروریسم سایبری (تروریسم مجازی)
۵۲	۲-۴-۳ تروریسم غیر متعارف
۵۳	۱-۲-۴-۳ تروریسم میکروبی
۵۴	۲-۲-۴-۳ تروریسم هسته‌ای
۵۵	۳-۲-۴-۳ تروریسم شیمیایی
۵۸	فصل چهارم: شاخصه‌ها و ابعاد فقهی - حقوقی تروریسم
۵۹	۱-۴ شاخصه‌ها و موازین فقهی - حقوقی تروریسم
۵۹	۲-۴ تروریسم از دیدگاه اسلام
۶۰	۱-۲-۴ تروریسم از دیدگاه قرآن
۶۴	۲-۲-۴ تروریسم از دیدگاه روایات

- ۶۹..... ۳-۲-۴ تروریسم از دیدگاه فقها.
- ۷۱..... ۳-۴ اصول کلی فقه اسلام مرتبط با تروریسم.
- ۷۱..... ۱-۳-۴ دعوت اسلام به صلح و امنیت.
- ۷۳..... ۲-۳-۴ اقدامات اسلام در مبارزه با تروریسم.
- ۷۴..... ۱-۲-۳-۴ مبارزه با محاربه.
- ۷۷..... ۲-۲-۳-۴ نکوهش فتک.
- ۷۹..... ۳-۲-۳-۴ ممنوعیت اغتیال و غیله.
- ۸۰..... ۴-۲-۳-۴ محکومیت غدر.
- ۸۱..... ۵-۲-۳-۴ پای بندی به تعهدات بین المللی.
- ۸۱..... ۳-۳-۴ جهاد اسلامی؛ دفاع مشروع.
- ۸۲..... ۱-۳-۳-۴ جهاد؛ خشونت مشروع در مقابله با دشمنان.
- ۸۳..... ۲-۳-۳-۴ نادرستی تروریسم دینی در اسلام.
- ۸۴..... ۳-۳-۳-۴ مبارزه اسلام با ریشه های پیدایش تروریسم.
- ۸۵..... ۴-۴ موازین حقوقی تروریسم.
- ۸۶..... ۱-۴-۴ رکن قانونی تروریسم.
- ۸۸..... ۵-۴ صلاحیت رسیدگی به جرایم مرتبط با تروریسم.
- ۹۰..... ۱-۵-۴ صلاحیت سرزمینی.
- ۹۲..... ۲-۵-۴ صلاحیت شخصی.
- ۹۶..... ۳-۵-۴ صلاحیت واقعی.
- ۹۹..... ۴-۵-۴ صلاحیت جهانی.
- ۱۰۳..... فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادها.
- ۱۰۴..... ۱-۵ نتیجه گیری.

۲-۵ پیشنهادهای پژوهش ۱۰۷

منابع و مآخذ ۱۰۹

چکیده انگلیسی ۱۱۵

چکیده

تروریسم کاربرد زور، یا خشونت بر ضد افراد، یا اموال برای مجبور یا مرعوب ساختن دولت‌ها یا جوامع است که بیش‌تر به قصد دستیابی به اهداف سیاسی، مذهبی، یا ایدئولوژیک صورت می‌گیرد. این پژوهش به شیوه‌ی توصیفی-تحلیلی به «مطالعه فقهی حقوقی تروریسم با تکیه بر نظام حقوقی ایران» پرداخت. تروریسم پدیده‌ای است که امنیت کشورهای زیادی را در طول تاریخ خصوصاً در دهه‌های اخیر به چالش کشیده و ضررهای غیرقابل جبرانی را بر آن‌ها تحمیل کرده است. به مجازات رساندن تروریست‌ها از برنامه‌های مهم همه‌ی کشورها خصوصاً کشورهای قربانی تروریسم است. کشورهای قربانی تروریسم، مانند ایران، با اعمال صلاحیت کیفری خویش سعی در به مجازات رساندن مرتکبان جرایم تروریستی دارند. ایران با پذیرش اصل صلاحیت شخصی مبتنی بر تابعیت منفعل، گام مهمی در جهت مبارزه با این پدیده‌ی شوم برداشته است. این روش در قوانین داخلی از جمله قانون مجازات اسلامی، قانون هواپیمایی ایران و قانون مناطق دریایی مورد پذیرش قرار گرفته است. تعالیم قرآن کریم و سیره‌ی پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار (ع) هرگونه تجاوز به حقوق فردی و اجتماعی را حرام شمرده است و تمامی مبانی فکری و رفتار تروریسم در فقه اسلامی از گناهان کبیره محسوب شده است. در نتیجه، دین مبین اسلام دارای آموزه‌هایی است که نه تنها حرکات تروریستی را غیر مشروع می‌داند، بلکه توجه به احکام متعالی این دین می‌تواند منشأ ایجاد قوانینی در نظام روابط بین‌الملل باشد که ریشه تروریسم را در جهان می‌خشکاند. البته باید توجه داشت که، اعمال صلاحیت‌های مصرح در قانون مجازات اسلامی ایران در قبال جرایم تروریستی کافی نخواهد بود و چه بسا مرتکبان جرایم مزبور به دلیل نقص قوانین داخلی از چنگال عدالت کیفری فرار کنند. ایران با اعمال صلاحیت‌های مصرح در قانون مجازات اسلامی مجرمان و مرتکبان مزبور را محاکمه می‌کند. این روش در عموم جرایم مورد استفاده قرار می‌گیرد، اما در مورد جرایم تروریستی، قانونگذار ایران در قانون هواپیمایی کشوری، قانون مناطق دریایی، در چند موافقت‌نامه‌ی بین‌المللی و در اسناد بین‌المللی مرتبط با تروریسم، اصل صلاحیت شخصی مبتنی بر تابعیت منفعل را پذیرفته و گامی مهم در جهت تحقق عدالت کیفری برداشته است. در واقع باید گفت که علاوه بر اقدامات کیفری که باید در این زمینه صورت گیرد، باید اقدامات غیرکیفری هم مورد توجه قرار گیرد. چرا که تدابیر کیفری چندان نمی‌تواند از ارتکاب چنین جرایمی پیشگیری نماید. از این رو باید با توجه به مطالعات جرم‌شناسانه، به پیشگیری غیرکیفری از این جرایم نیز روی آورد.

واژگان کلیدی: تروریسم، محاربه، امنیت، صلاحیت کیفری، تروریسم دولتی، تروریسم سایبری.

هر پدیده‌ی جنایی با ناامن کردن جامعه ترس را بر مردم مستولی می‌کند و امنیت فردی و اجتماعی و به خصوص نظم اجتماعی را به مخاطره می‌اندازد. در این راستا و در خصوص پدیده‌ی تروریسم با وجود ابهامات و اختلافات در مفهوم و شناخت مصادیق آن، در اصل مبارزه با این پدیده‌ی خطرناک، اختلافی وجود ندارد. زیرا موضوع اصلی حملات تروریستی، مهمترین ارزش‌های جامعه انسانی و از جمله جان افراد بی‌گناه است. ضرورت برقراری امنیت اجتماعی و حفظ جان اشخاص، از طبیعی‌ترین انتظارات جامعه است. تروریسم پدیده‌ای نوظهور نیست بلکه شیوه‌های جدید ارتکاب آن، سازمان‌یافتگی و گسترش خطرهای آن برای امنیت اجتماع انسانی سبب شده ضمانت‌اجراه‌های سنتی موجود در حقوق کیفری در مقابله با این پدیده، ناکارآمد و یا ناقص جلوه کند. اگرچه دولت‌ها و سازمان ملل متحد برای مقابله با تروریسم کنوانسیون‌های متعددی تصویب کرده‌اند، اما حق این است که به موازات پیشرفت تروریست‌ها و تبدیل شدن آنان به بازیگران بین‌المللی و فعالیت در قالب سازمان‌ها و مجموعه‌های هماهنگ، جامعه‌ی بین‌المللی باید اقدامات ضد تروریستی مؤثری را توسعه دهد که تجلیات هر چه پیچیده‌تر و جهانی‌تر تهدیدهای تروریستی را مورد توجه قرار دهد. به نظر نمی‌رسد اقدامات یک‌جانبه یا حتی دوجانبه، برای مقابله با تهدیدی که جهانی است کافی باشد. برای محدود ساختن تروریست‌های بین‌المللی، همکاری و هماهنگی بین‌المللی ضروری است. لذا برای مواجهه با تروریسم باید از ابزارهای مختلف فقهی و حقوقی، بهره‌مند گردیم. جمهوری اسلامی ایران، یکی از کشورهایی است که پدیده‌ی تروریسم با امنیت ملی آن پیوند خورده و به شکل دوگانه‌ای از تروریسم آسیب دیده است. ایران از سویی، جزء اصلی‌ترین قربانیان تروریسم در تاریخ استقلال خود به شمار می‌رود و از سویی دیگر، در مواجهه با اتهام حمایت از تروریسم، بهای استقلال خود را می‌پردازد. در چنین شرایطی، بدیهی است که دولت ایران بیش از هر دولتی از مبارزه و مقابله با تروریسم، به معنی عام کلمه، سود می‌برد و در راستای اهداف و سیاست‌های بشردوستانه خود در پرتو آموزه‌های اسلامی و انسانی،

در رابطه با تروریسم و سازوکارهای مقابله با آن درصدد تعبیه‌ی سازوکارهای داخلی و همراهی با سازوکارهای بین‌المللی مقابله با تروریسم است؛ لذا ضرورت دارد به بررسی قوانین مربوط به این جرم، بیش از پیش پرداخته شود. با توجه به گفته‌های فوق، در این پژوهش به مطالعه فقهی حقوقی تروریسم با تکیه بر نظام حقوقی ایران پرداخته شده است.

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱ بیان مسئله

تروریسم در گفتمان جدید، به معنای ارعاب سیستماتیک و سازمان یافته بر ضد حکومت و یا مردم است که برای اهداف خاص سیاسی و نظیر آن اعمال می گردد. و نیز به خطمشی گروه و سازمانی استعمال می شود که برای رسیدن به اغراض مورد نظر خود، در جامعه رعب و وحشت می آفرینند. به طور کلی، تروریسم کاربرد غیرقانونی یا تهدید به کاربرد زور، یا خشونت بر ضد افراد، یا اموال برای مجبور یا مرعوب ساختن حکومت ها یا جوامع است که بیش تر به قصد دستیابی به اهداف سیاسی، مذهبی، یا ایدئولوژیک صورت می گیرد. ویژگی ای که برای تروریسم ذکر شده، اقدامات غیرقانونی هم بر ضد افراد است و هم بر ضد اموال، به منظور ایجاد هراس و ترساندن حکومت ها و یا جوامع تا به اهداف سیاسی و... دست یابد (عقیقی بخشایشی، ۱۳۸۱: ۲۵۶). تروریسم، مهم ترین و اساسی ترین چالش امنیتی دنیای جهانی شده ی ما در قرن بیست و یک است. آن چیزی که تروریسم را به عنوان یک تهدید جدی مطرح می سازد، میزان تخریب، ارعاب یا مسائل دیگر تروریسم نیست؛ بلکه نحوه ی پاسخگویی و واکنش به تروریسم به عنوان یک تهدید مطرح می باشد. عدم تناسب و مطابقت استراتژی های طراحی شده ی نظامی برای مقابله و پاسخگویی به تروریسم در این جایگاه، بسیار اساسی و حیاتی است (اسدی، ۱۳۸۷: ۱۹). بر این اساس، اگر انطباق و سازگاری میان چالش و واکنش وجود نداشته باشد، فروپاشی تمدن از سوی تروریست ها حتمی و قطعی است و این مهم، ضرورت تدوین استراتژی جهانی مناسب و متناسب با توانایی و میزان اراده و انگیزه ی دولت ها و تروریست ها را توأمان مضاعف می نماید. با وجود تصویب کنوانسیون های متعدد تنبیهی و پیشگیرانه ی بین المللی در مقابله با تروریسم از سوی شورای امنیت و مجمع عمومی سازمان ملل متحد، وضعیت ناموفق کنونی مبارزه با تروریسم، بیانگر این واقعیت است که چارچوب سیاسی - حقوقی مبارزه با تروریسم، ناکارآمد بوده است. با گسترش روزافزون اقدامات تروریستی، مذاکرات حقوقی بسیاری از قبیل بررسی دقیق سازوکارهای حقوقی موجود در حقوق بین الملل کیفری برای واکنش به چنین اقداماتی صورت گرفته است (اسماعیلی، ۱۳۸۹:

۱۳۷). در این رهگذر، نظام فقهی و حقوقی ایران نیز سعی نموده است که با اتخاذ تدابیر و ارائه‌ی مفاد فقهی و حقوقی، تروریسم را سرکوب نماید. ظاهراً در فقه و حقوق کیفری اسلام، تروریسم به آن صورتی که در معاهدات و کنوانسیون‌های بین‌المللی و منطقه‌ای و حتی قوانین جزایی کشورهای غربی بیان شده است، وجود ندارد. با این حال، برخی از صاحب‌نظران معتقدند که در فقه جزایی اسلام یک اصطلاح وجود دارد که تا حدی با ترور و تروریسم قابل تطبیق هستند. این اصطلاح یا عنوان مجرمانه عبارت است از: «مُحاربه». محاربه در اصل به معنای سلب و گرفتن بوده است و از این جهت، در مورد کسی که برای جنگیدن با دیگران یا ترسانیدن آن‌ها سلاح می‌کشد، به کار می‌رود. یعنی محارب کسی است که قصد گرفتن جان یا مال یا امنیت دیگران را دارد. این واژه در معنی اصطلاحی خود در آیه‌ی ۳۳ سوره‌ی مائده به معنای کارزار با خدا و رسول گرامی او، به کار رفته است. این آیه، اصلی‌ترین آیه‌ای است که در بحث محاربه در فقه به آن استناد می‌شود و در مورد مشرکانی نازل شده است که در مقابل محبت‌های پیامبر (ص) به آن‌ها، عهدشکنی کردند و مسلمانان را کشتند و اموال متعلق به مسلمین را غارت کردند. در حقوق کیفری ایران، عنوان مجرمانه‌ی مستقلی برای تروریسم پیش‌بینی نشده است. پس از حوادث تروریستی ۱۱ سپتامبر آمریکا و صدور قطعنامه‌ی ۱۳۷۳ شورای امنیت، دولت ایران پیش‌نویس لایحه‌ی «مبارزه با تروریسم» را در تاریخ ۱۳۸۲/۹/۱۵ به مجلس شورای اسلامی تقدیم کرد؛ اما نکته اینجاست که این لایحه از سال ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۹ مسکوت ماند تا اینکه لایحه‌ی یک فوریتی مبارزه با تروریسم، تدوین شده توسط معاونت حقوقی قوه‌ی قضاییه، در ۲۹ تیرماه ۱۳۸۹ توسط دولت به مجلس ارائه و در آخرین روزهای سال ۱۳۹۰ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید (افخم، ۱۳۹۳: ۳۸). ممکن است با وجود عنوان مجرمانه‌ی «مُحاربه» و عناوین مشابه در قانون مجازات اسلامی و سایر قوانین متفرقه تصور شود خلأ قانونی در این زمینه وجود ندارد. هر چند محاربه، به عنوان مصداقی فقهی و حقوقی از عملیات تروریستی مورد حکم قانونگذار قرار گرفته است؛ اما در مورد رویکرد قوانین جزایی ایران نسبت به پدیده‌ی تروریسم باید بیان داشت که تا قبل از لازم الاجرا شدن قانون مجازات اسلامی مصوب

۱۳۹۲ نسبت به این موضوع، موضع صریح و عنوان مجرمانه‌ی مشخصی وجود نداشت؛ بلکه غالباً دادرها در زمان مواجه شدن با پرونده های تروریسم، جهت تفهیم اتهام به مرتکبان با توجه به نوع عملیات تروریستی آنها، از عناوینی همچون قتل عمد، محاربه، تخریب و احراق به قصد برهم زدن امنیت کشور و... استفاده می کردند. محاکم کیفری نیز روند محاکمه و تعیین مجازات برای متهمان تروریسم را براساس همین عناوین ادامه می دادند. لذا قانونگذار، با توجه به نقص موجود و جهت برطرف شدن آن، در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ بدوم اشاره ی صریح به عنوان تروریسم، برخی از مصادیق بارز و آشکار عملیات تروریستی را در ماده ی ۲۸۶ مورد اشاره قرار داده و برای آنها مجازات در نظر گرفته است؛ اما تنوع و پیچیدگی اعمال تروریستی، سازمان یافتگی و فراملی شدن آن، ضرورت بازنگری و جرم انگاری تروریسم را آشکار می سازد و مقنن باید با درک این مهم، قوانین کارآمد در این زمینه تصویب کند (حکیمی ها و حبیب زاده، ۱۳۹۴: ۸۶). لذا در این پژوهش، به بررسی «مطالعه فقهی حقوقی تروریسم با تکیه بر نظام حقوقی ایران» پرداخته شده است.

۱-۲ اهمیت و ضرورت تحقیق

پدیده ی تروریسم در گفتمان جدید، محصول تحولات و توسعه ی روابط بین المللی و ابزاری برای ساختارسازی قدرت و رسیدن به اهداف شیطانی اقتدارگرایی است. شناخت مصادیق تروریسم، رابطه ی نزدیکی با شناخت نظری مفهوم تروریسم دارد و وفاق بر تعریف واحد از تروریسم تا کنون یکی از مشکلات سر راه شناخت مصادیق تروریسم و مبارزه با تروریسم است که نیاز به انجام تحقیقات و مطالعات علمی است. با همه ی اینها برای تروریسم می توان مؤلفه و ویژگی هایی را هم در گفتمان حقوقی و هم در دیدگاه فقهی پیدا کرد که تا حدودی در شناخت ماهیت تروریسم مؤثر و مفید باشد. به طور کلی تروریسم توسل به خشونت و ابزار و شیوه های رعب آور برای رسیدن به اهداف و اغراض خاص سیاسی و فکری است که

معمولاً اهداف و اغراض شیطانی با ویژگی طغیان‌گری است. دیدگاه فقهی-حقوقی ایران با تروریسم مخالف است و مبارزات رهایی بخش ملت‌ها مبارزات مشروعی است که هرگز از مصادیق تروریسم نمی‌باشد. برای نشان دادن دیدگاه فقهی-حقوقی باید به پژوهش مجهز شده و از طریق علمی جوانب و ابعاد آن را به معرض نمایش گذاشت تا شاهد راهکارهای ملی، منطقه‌ای و جهانی باشیم. لذا این تحقیق «مطالعه فقهی حقوقی تروریسم با تکیه بر نظام حقوقی ایران» را مد نظر قرار داده است.

۳-۱ اهداف تحقیق

۱-۳-۱ هدف کلی

تبیین فقهی - حقوقی تروریسم با تکیه بر نظام حقوقی ایران.

۲-۳-۱ هدف جزئی

تعیین و تبیین صلاحیت رسیدگی به جرایم مرتبط با تروریسم از لحاظ دادرسی کیفری.

۴-۱ سوالات تحقیق

۱-۴-۱ پرسش اصلی

آیا شاخصه‌ها و موازین فقهی - حقوقی تروریسم در نظام حقوقی ایران به صورت صریح و روشن تبیین شده است؟

۲-۴-۱ پرسش فرعی

صلاحیت رسیدگی به جرایم مرتبط با تروریسم از لحاظ دادرسی کیفری چگونه قابل ارزیابی است؟